

Като представя творческия натюрел на Магда Петканова, той изтъква отличителното й място на фона на нейните „посестрими“: „Пътят на поведението, графиката на характера, цената на страстите, степената на възленията тука се определят от смесването между буйната кръв и презвият разсъдък — нещо, което е и специфика, и отлика на лириката на Магда Петканова в сравнение с творческия свят на другите български поетеси“. Словото на автора е експресивно, емоционалният му градус — висок. Чувства се съгъстената аналитичност, от която идва верният усет за сътвореното, от Магда Петканова.

Иван Спасов обстойно се спира върху лириката на Яна Язова, а подчертаният му интерес към тази авторка вероятно е подбудил и желанието му да използва за наслов на книгата именно нейна строфа. Той се стреми да докаже какво е съмысла да постигне в творчеството удивително своеобразната й личност. Пространно се спира на нейната лирическа героиня; търси литературни влияния; очертава творчески интенции; откроява социалните мотиви в творбите й. Чувството за справедливост „принуждава“ критика да изтъкне, че „Без стиховете на Яна Язова ще се долавя нещо накърнено в целостта на женската ни лирика, ще се чувствава ошетен образът на жената“. И същевременно да признае, че при нея срещаме и „плетуряна описателност, която студенея като поезия“. Той проследява обстойно цялото творчество на тази оригинална поетеса; обръща специално внимание върху особеностите на специфичната й поетика.

Възлюващо е показан и образът на Димана Данева. Творецът неприкрито дава простор на емоционалното си слово, което не му пречи да бъде многопосоочно аналитичен. Същевременно той използва и другия метод — синтеза. След конкретните си наблюдения за творчеството на поетесите търси и общото, произнало творчеството им, колкото и самотно да е то. При Димана Данева той отново подчертава влиянието на фолклора, отново привежда спомени на съвременници, отново цитира записки из личния дневник. Въсъщност това са елементи, които се повтарят при повечето от литературните портрети, включени в „И слънцето върни“. Не бих казал, че тази повторемост е плод на схематичност или пък означава липса на оригинално творческо хрумване. Отдавам това на Иван-Спасовия стремеж към единност в звученето на осемте „части“ от мащабния му изследователски замисъл.

Въпреки неговата дискретност, „любопитните“ факти, които придават колорит на повествованието и разнообразяват академичната му атмосфера, нямат особено значима стойност при разкриване творческия процес и личността на реализация на поетесите, а носят предимно характер на биографизъм, без той да очертава изцяло контурите на литературното им наследство.

Двете творби на Иван Спасов — „Като тънка везна“ и „И слънцето върни“ — се явяват като два притока на една пълноводна река, в която той вероятно ще влее и трети, за да ни

представи още по-целокупния свят на българските поетеси.

Светозар Аврамов

„ПЪТЯТ НА ЕДНО ВЪЗРАЖДАНЕ (САМОБИТНОСТ И ЕВРОПЕЙСКИ ТРАДИЦИИ В ПОЕЗИЯТА НА ПОЛСКИЯ РЕНЕСАНС)“ от БОЯН БИОЛЧЕВ. С., 1987, изд. „Наука и изкуство“

Убедена съм, че за прозорливото навлизане в историята на която и да е литература и за правилното разчитане на нейните процеси обемът на написаното не е гаранция за успех. Както многословието не е белег на осведоменост. Ако тази рецензия по повод най-новата, този път научна, а не белетристична книга на Боян Биолчев трябва да носи наслов, без колебание бих поставила „Пътят на литературата към човека“. Защото мярката при подобни литературноисторически изследвания трябва да бъде не услужливото примигване пред второстепенното и всяческото величание на не дотам ценното, а желанието за правдиво (независимо от дозата неминуем субективизъм) „възстановяване“ на отминала вече епоха. В това е и първата сполука на Биолчев, която бързам да подчертая, в „Пътят на едно Възраждане“.

В цитирания труд авторът успява да изпълни своята задача: реконструиран е полският дворцов, културен и литературен живот от „откриването на европейската култура“ за средновековната славянска държава в началото на XV век при управлението на Владислав Ягело до настъпването на просветителския XVII век с неговите нови изисквания към човека и твореца.

Нека в случая не ни смущава уточняващото подзаглавие на книгата — то не спасява автора й от прекалено разширение на обема на темата; просто най-важното и значително за полската култура, което се извършва в този период, става на територията на поезията.

Биолчев вмъква и едно важно уточнение, макар то да се появява в последните страници на изследването му. Наричат XVI век „златен“ в историята на полската литература, но това не означава, продължава литературният историк, че трябва да се амаловажава всичко, дошло след него. И го доказва с преминаващата през цялата книга идея за приемствеността и константната връзка между отделни явления и цели периоди в полската литературна история. Примери за това пъстрят главите, посветени на Рей и Кохановски, както и тази, разказваща за по-рядко споменавания, но не и по-маловажен Миколай Семп Шажински. Откриваме и общото (макар и опосредствувано от времето) между творците от епохата на Ренесанса и представителите на полския романтизъм; всеки от който е сторил нещо за утвърждаването на единната по звучене и колорит национална литература. Конкретните цитати от Ян Кохановски и Мицкевич само доразкриват пътя на една тра

дия, която преминава през векове и епохи, за да достигне до съвременните етапи в развитието на полската литература.

Широкият обхват на авторите търсения не олекотява, нито пречи на задълбочеността на изводите му за конкретната, стояща пред него задача — процесите на Полския ренесанс. И в този план Биолчев не се задоволява с изказване и обследване само на полските явления и автори. Той се старее да разкрие ренесансовите поени в Полша върху една по-широка база да представи нещата върху изкознатата им европейска, италианска основа. Така в светлината на първообразица най-точно могат да се оценят явленията и да се разграничат привнесените от самобитните моменти, да се даде явна представа за културно-литературния резонанс на Италианския ренесанс сред славянските народи.

Съвсем естествено от такъв подход към темата следваща стъпка се явява разглеждането на различията (без да се наричат противоречия) между идеологическата и историческата основа на италианската, испанската и английската ренесансова култура и на славянските, конкретно на полската. Повечето от литературните истории, не само наши, но и чужди, приемат като изходна точка при разглеждането на особеностите при развитието и проявяването на явленията, съпровождащи ренесансовите процеси в славянския свят, италианския ренесансов подем и на тази база откриват специфичното за славянския ренесансов живот. Биолчев напролет — той поставя като уводна част на своята книга главата „Славяните и Ренесансът“, с което иска да подчертае най-важното в становището си по въпроса за отношението между двата типа ренесансова култура: славянската и неславянската. На с. 6 авторът отбелязва следното: „... историческата основа, начинът, по който славяните достигат в своето културно развитие до Ренесанса, ражда главната разлика между същностните задачи на първата духовна революция на човечеството в нейната родина и в новите, завоювани от нея територии...“ и по-нататък, на с. 7: „... срещаме реалната подмяна на един стойности с други; въведеният модел започва да служи на коренно различни цели и в крайна сметка натурализирането му се извършва в сложната обстановка на историческите развой на новите народи, без той да деградира до явявава абстрактна, наложена от религиозно-дисциплинарен принцип практика...“.

Напълно справедливо авторът отнася принципното различие между двата типа култура към несъвпаденията на организацията и целите на религиозните институции на западноевропейска и на славянска почва.

Дял за идейно-естетическите различия между разглежданите ренесансови култури имат и пътищата, по които най-вече италианският ренесансов първообразец достига до отделните славянски страни. До голяма степен начините на проникване предопределят и обуславят ред черти, откриващи се по-късно в славянските литератури. Проникването на Ренесанса до славянските земи става случайно, самите срещи на славяните с неговите творци и творби имат

напълно инцидентен характер или се осъществяват благодарение на личните посещения и познания на изявени личности, пътували и посетили по различни поводи чужди земи. Но въпреки това ренесансовите поени сяка да си останат само едно преминало като лятна буря напомняне за съществуването и на други светове, различни от този, който са познавали до този момент славяните. Трябвало е още нещо, нещо отвътре, едно предразположение, което да насочи погледите и да открие за славянството преимуществено-новаторската същност на Ренесанса. Такъв „вътрешен мотив“, ако мога така да се изразя, който разкрива ренесансовата култура за полиците, е окончателното налагане на латинския език в светската и религиозна практика през първата половина на XV век.

Естествено е център на първите ренесансови явления да стане най-изявеното в културно и обществено отношение средище, а именно Краков. Със създаването на първия полски университет, Ягелонския, градът става координатор и разпространител на новите идеи към останалите краища на страната. Възпитаниците на висшето училище са и първите популяризатори на ренесансовата култура сред широките обществени кръгове. Оттук тръгват и повечето полско-латински поети и менажисти на културата, съставляващи она част от ренесансовите творци и радетели, които по кръв и по възгледи стоят по-близо до италианския тип култура, отколкото до Полша. Тяхното значение за полската ренесансова култура може да се ограничи до импулсиране от тяхна страна на все още инертната местна среда. От друга страна, използването на латинския език в стихотворната практика може да се разглежда и като подтик за развитието и разчупването на народния език. Но и тук ще открием различия в емоционалната настройка на авторите, пишещи на латински, и тези, които използват в творчеството си и двата, или само полския език. Боян Биолчев правилно отбелязва, че строителата, издържана в граматическо и синтаксическо отношение структура на латинския език не може да не окаже влияние върху мисленето на творците. Забелязва се при тях преход на логическото, емоционално-сдържаното начало, а стремеж към разчупване на езика и тежнение към деличното при полските народни поети.

Полският двор дава също своята лепта за възприемането на ренесансовата култура. Съществуващото от десетилетия (почти от края на XIV век) преклонение пред излязлото слово на латинските италиански хуманисти и особено брака на Сигизмунд I Стари с италианката Бона Сфорца откриват вратите на Полша за широк достъп на италианската култура.

В „Пътят на едно Възраждане“ авторът не е пропуснал да отдели нужното внимание на още една брънка от процеса на установяване на ренесансовите поени в полската поезия от XV и XVI век. Връзката между творците от Полша и тези от Адриатическото крайбрежие и другите хърватски градове разширява кръгзора на полските латински и нелатински автори по

ношение на зараждащия се народен стихотворен език.

И все пак полската полуренесансова и ренесансова култура и литература се отличава по нещо много съществено от развилата се в средна и сродна далматинска ренесансова култура. Тази отлика са корени, отбелязва Боян Биолчев, в исторически сложилата се съдба на полския народ. Затварянето на полската аристокрацията от обкръжаващата я не по-малко образована или имотна градска прослойка, херметизмът на шляхтата, довеждат до вътрешно разслоение и конфликтност в полското общество още през XVI век. Всички важни държавни дела се затварят в рамките на приливигованата класа, което от своя страна влече и силно имуществено диференциране на прослойките, макар винаги в полза на аристокрацията.

Първоначално полският шляхтич е бил проводник на демократични идеи за полското общество, нещо, към което полските хора имат изковни стремежи, но постепенно следствие на „самозатварянето“ той се превръща в ретроградна сила, задържаща развитието. Така едновременно с новаторските хуманистични идеи в Полша по време на Ренесанс се прокарват „суверенето, класовите предсъзъдци, изоставалостта в мисленето“ и редица явления, които предопределят спецификата и едностранчивостта на ренесансовите явления в тази славянска страна. „... Ръка за ръка вървят опияненето от „пасторалния“ живот, от веселата, духовита и дори разгулна среда с мрачната визия за вредата от духовното затъстяване, от трагичното безгрижие, от грубия личностен интерес и политическо късогледство...“.

За мен голяма авторова сполука са именно тези страници, върху които се спирах по-обстойно и с които Биолчев прави задълбочено народопсихологическо проучване и обследване на националната специфика на поляка, за да открие и посочи корените на интересувашите го явления. Тези наблюдения нямат само конкретен, еднократно валиден характер. Те се отнасят в пълна сила и до други, по-късни явления от полската литературна история, както е посочено от самия автор. Залегнали са и в основата на традиционния романтичен конфликт между личност и общество, намерил развитие в „Пан Тадеуш“, върхово постижение на полския романтизъм.

Но изследването на Биолчев няма за цел да навпри културно-социологическа характеристика на Полския ренесанс. Неговата непосредствена задача е „панорамното представяне“ на поезията от този важен за формирането на полската национална литература период. Така че биографично-литературните очерци за водещите поети от тази епоха са основа, върху която се надграждат вече отбелязаните процеси и явления, характерни за полската среда. Отново сравненията между образци на Италианския и Далматинския ренесанс, от една страна, и на полския, от друга, съставят изходната база при оценяването на ценностната система на разглежданите автори и творбите им.

Историкът на литературата не се задоволява

с преизказване на творческите биографии на ренесансовите полски автори, а търси и онези следи, които те са оставили в литературата на следващите поколения. Биолчев успява да обясни защо след Ян Кохановски, след забележителните висоти, до които достигна полската поезия на този етап, следва видимо връщане назад, или, както той сам нарича това явление, „средновековен рецидив“. И все пак онова, което остава след творците на Полския ренесанс, макар неведнага, дава своите плодове и спомага за изграждането на „органичен синтез на самобитната изковна основа и европейската културна традиция — първото и най-важно стъпало в историческото ѝ (на полската литература — б. м., Д. Ц.) движение към национален облик и художествена суверенност в контекста на световния литературен процес“.

Иска ми се да завърша така, както започнах и да изразя своята убежденост, че желанието на твореца да разкрие правдивата истина за затворената в стените на времето, но толкова примамлива епоха като Ренесанс не е подвело Боян Биолчев в неговата „реконструкция“ на Полското възраждане и благодарение на това ние сега държим една „щастлива“ книга, в която намираме приносни литературни и културологични идеи.

Даниела Цанева

КУЛТУРОЛОГЪТ БУРКХАРТ
(„КУЛТУРА И ИЗКУСТВО НА РЕНЕСАНСА В ИТАЛИЯ“ от ЯКОБ БУРКХАРТ. С., изд. „Наука и изкуство“, 198. 803 с.)

Има книги, които са о г л е д а л о на своя автор в същата степен, в която неговата духовна рожба се превръща в съдържание и смисъл на цялостния му живот и творчество. За всички изследователи на културната история на човечеството Якоб Буркхарт си остава ненадминатия ренесансовед, чийто колосален труд „Култура и изкуство на Ренесанса в Италия“ — колосален и като обем, и като съдържателно богатство — повече от 125 години не губи своята научна актуалност и значение. Встъпителните думи говорят за добросъвестността и скромността на твореца, определят като „опит“ внушителното си дело по обхващане „духовните очертания на една културна епоха“. Той изрично отбелязва, че намесата на собствените чувства и прещенка на създателя на едно научно съчинение неизбежно води до субективизъм при тълкуването на фактите и при разлагането духовния континент на разглежданото явление до отделни и често противоречиви категории. Затова, признавайки, че: „В необятното море, в което сме дръзнали да се впуснем, има безброй възможни пътища и посоки, а направените проучвания за този труд биха могли в ръцете на някой друг да бъдат използвани и разглеждани не само по съвсем друг начин, но и да дадат повод за съществено различни значения“, Буркхарт същевременно подчертава иманентно заложената в самия феномен „Ренесанс“ възмож-